

Правове та повсякденне життя жінки в мусульманському світі: історичний аспект

Тема прав жінок в мусульманському світі, як і раніше, залишається актуальною темою дослідження, коли в західному суспільстві склався стійкий стереотип щодо утиску прав та інших особливостей становища жінок в мусульманському світі. На думку більшості європейських вчених, іслам не просто ставить жінку в безправне становище, а затверджує її неповноцінність. Однак у самих мусульман інша, абсолютно протилежна думка з цього приводу. Мусульманські правознавці вважають чоловіків і жінок рівними в своїх правах, згідно Корану і реальній практиці громадських відносин. Примітно, що однакові цитати з Корану трактуються західними і мусульманськими вченими по-різному, виходячи з їх переконань і наявності різного роду фактів, що підтверджують конкретику трактування [2].

Якщо звернутися до історії, то вперше «жіноче питання» було порушено в грудні 1849 р. в Бейруті на відкритому засіданні Сирійського наукового товариства. Підняв його в своїй доповіді видатний арабський просвітитель — християнин Бутрус аль-Бустані (1819–1883). Він назвав тоді пригнічення жінки однією з головних причин відсталості арабської нації. Традицію наукового — через призму Корану і сунни — тлумачення прав і статусу жінки в суспільстві заклав наприкінці XIX століття арабський юрист і публіцист Касим Амін, що спирався на праці богослова Мухаммеддіна Абдо. У 1899 р. Касим Амін випустив книгу «Тахрір аль-мар,а» («Звільнення жінки»), в 1901 р. побачив світ інший його твір — «Аль-мар,а аль-джадида» («Нова жінка»). Вперше положення мусульманки в суспільстві отримало системне осмислення [1].

Правове становище жінки в мусульманських країнах визначає іслам. Однак, щоб оцінити всю повноту його впливу на становище жінки, необхідно розглянути її статус до появи ісламу. В доісламській Аравії за жінкою практично не визнавалася ніяка соціальна роль в суспільстві. Вона була лише товаром, який купується і продається. Є історичні свідчення того, що араби вбивали новонароджених дівчаток, щоб уникнути ганьби і бідності [4]. Ось що говориться в Корані про це: «Коли кому-небудь з них повідомляють звістку про дівчинку, обличчя його чорніє, і він стримує свій гнів. Він ховається від людей з-за поганої звістки. Чи залишить він собі дитину з ганьбою або ж закопає її в землю? Воістину, скверни їх рішення!» (Ан-Нахль, 58–59). Якщо жінка йшла з дому батька, то вона повністю втрачала свободу [5].

Коран повинен був, з одного боку, посилити патріархальні порядки, а з іншого — внести нові принципи, які регламентували питання шлюбу, сім'ї, статус жінки у ісламі. Так, жінка не могла вийти заміж більше ніж за одного чоловіка одночасно. Термін виждання гарантував визначення батьківства дітей. Коран встановив новий моральний принцип для сімейного життя: жінка та діти розглядалися вже не як рухоме майно, а як особистості, наділені правами та обов'язками. Одним із найважливіших положень, що свідчать про рівність прав, є те, що всіх однаково нагородять за правильне виконання життєвих функцій — і чоловіків, і жінок: «Чоловікам — частина того, що придбали вони, а жінкам — частина того, що придбали чоловіки» [5].

Причини для розірвання дружиною шлюбу повинні бути вагомими: жорстокість чоловіка; невиконання чоловіком подружніх обов'язків; ув'язнення чоловіка; переховування чоловіка від влади тощо. У цих випадках мусульманський суд розриває шлюб [6]. Як бачимо, іслам виступає проти розлучень. Пророк у своєму вченні з цього приводу говорив своїм послідовникам так: «Із усіх дозволених дій розлучення найбільш ненависне для Всевишнього». Мусульманин не може розлучитися із дружиною тільки тому, що вона йому не подобається. Коран наставляє мусульман добре ставитися до дружин навіть у тому

випадку, коли почуття чоловіка до дружини зникли [7]. Можемо сказати, що іслам пропонує подружнім парам, які мають труднощі у шлюбі, практичні поради для збереження шлюбу. Якщо один із партнерів розриває шлюб, то іншому рекомендується відповідно до Корану робити усе можливе, щоб зберегти священні узи. Якщо жоден зі способів не виявився успішним, іслам рекомендує залишатися друзями.

Особливістю ісламської традиції є багатоженство. Інтерес до цього явища не зникає ні на Заході, ні на Сході. Як відзначає М. Алієв, поява сімей, в яких кілька чоловіків або кілька жінок, як і відмова від сімейної форми організації статевого життя, є відхиленням від природної норми і відбувається в суспільстві, коли воно ще не оформилося за законами природи або ж через високу смертність населення тієї чи іншої статі у війнах і виробничих катастрофах, в епідеміях, через тяжкі спадкові хвороби [8]. У жодній з релігій, за винятком ісламу, не визначена кількість дружин. Іслам дозволяє багатоженство, однак обмежує число дружин чотирма, при цьому суворо обумовлює справедливе ставлення до всіх дружин.

В ісламі жінці гарантується право самій вирішувати питання про своє заміжжя, так само як і вимагати розірвання невдалого шлюбу. За бажанням жінка-мусульманка (за згодою чоловіка або родича, що відповідає перед Аллахом за збереження її честі та моралі) може займатися власним бізнесом чи брати участь у суспільному і політичному житті суспільства, працювати в прийнятних для неї галузях, таких як медицина, освіта, текстильне виробництво, кулінарія.

Як відомо, дружина пророка Магомета, Хадіджа, успішно займалася торгівлею [9]. Таким чином, навчання і робота, всупереч думці більшості, для мусульманок доступні і дозволені. Але будинок об'єктивно продовжує залишатися «на ній». Тому більшість мусульманок робить добровільний вибір на користь своєї споконвічно жіночої справи — присвятити життя своїм близьким, родині, дітям, тим більше що шаріат (мусульманське право) не обмежується тільки декларуванням поважного ставлення до жінки. Дійсне дотримання мусульманських законів

гарантує жінці захищеність (соціальну, матеріальну, фізичну і навіть психологічну). Обов'язковою умовою є надання можливості отримати освіту [4].

На початку ХХ століття «жіноче питання» вперше заявляє про себе в публічних документах революційно-демократичних і соціалістичних рухів, деклараціях урядів на Сході. Зокрема, паризька секція Османської соціалістичної партії на рубежі 1910 і 1911 рр. включила в свою програму вимогу повної рівноправності жінок і чоловіків [6, с. 263]. Заклики до емансипації мусульманської жінки лунають і сьогодні. Однак, ідея про рівність статей в мусульманському світі приживається дуже складно, місцями її зовсім немає. «Мусульманка — рабиня, бо у всіх випадках життя вона потребує в ньому (мужність виходить у його супроводі, подорожує під його захистом, думає тільки його розумом, дивиться його очима, слухає його вухами... робить що-небудь при його посередництві; кожний її рух... виходить від нього)» [5, с. 34]. Для того щоб емансипувати мусульманську жінку, необхідно, як стверджують деякі правозахисники, з неї, перш за все, зняти хіджаб.

З прийняттям ісламу змінилася структура мусульманського суспільства і гендерні ролі. Норми ісламу покращили становище жінок в суспільстві, наділивши їх останніми правами. Мусульманські жінки, відповідно до ісламу, володіли більшими правами, ніж багато європейських жінок до ХХ ст. Наприклад, обмеження правоздатності жінок у відповідності з французьким правом було усунуто лише в 1965 році.

По ісламу, права матері почали перевищувати права батька. Про це свідчить хадис, який приводить Абу Хурайра: «Один чоловік привітав пророка, хай благословить його Аллах, і запитав: „Хто з людей найбільш гідний мого хорошого відношення до нього?“. Посланник Аллаха відповідав: „Твоя мати“. Чоловік запитав: „А потім хто?“. Він відповів: „Твоя мати“. Чоловік запитав: „А потім хто?“. Він відповів: „Твоя мати“. Чоловік знову спитав: „А потім хто?“. Посланник Аллаха відповідав: „Твій батько“» [3].

Іслам застерігає чоловіка від несправедливості відносно до жінки. У прощальному хаджі Пророк заповідав мусульман-

ським чоловікам, щоб вони боялись гніву Господнього у разі несправедливого ставлення до жінки, адже вони даровані чоловікам самим Аллахом.

Важливе значення мало визначення конституційно-правового статусу, що ґрунтувався на нормах шаріату та вікових традиціях. Таке право з'явилося у зв'язку з прийняттям конституцій та спеціальних законів у мусульманських країнах світу, де задекларований захист особистої свободи людини. До закріплених прав відносять: право на особистісний статус, право самостійно, без дозволу найближчого родича чоловічої статі, виходити з домівки та працювати поза її межами, можливість без чоловічого супроводу виїздити за кордон. Величезним внеском стало отримання паспортів мусульманками.

За результатами вивчення правових основ ісламу можна сказати, що поряд із тим, що правове становище жінки не можна назвати рівноправним порівняно зі становищем чоловіка, жінка є економічно захищеною, а відповідальність чоловіка за дружину, дітей, родину в цілому надзвичайно велика. Таким чином, саме з появою і поширенням ісламу жінка з бездушної безправної людини перетворюється на суб'єкта правовідносин, який володіє певними правами.

1. Беседіна О. М. Ісламізм та боротьба проти гендерної нерівності на Арабському Сході / О. М. Беседіна [Електронний ресурс]. — 2012. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/34VPEK_2012/Politologia/721279.doc.htm
2. Бехруз Х. Исламские традиции права / Хашматулла Бехруз. — Одеса: Юридична література, 2006. — 296 с.
3. Всеобщая исламская декларация прав человека // Жданов Н. В. Исламская концепция миропорядка. — М. : Международные отношения, 1991. — С. 188–190.
4. Жданов Н. В. Исламская концепция миропорядка / Николай Васильевич Жданов. — М. : Международные отношения, 1991. — 216 с.
5. Зінько С. Фемінізм в ісламі: історія і сучасність / С. Зінько // Сходознавство. — 2008. — № 4. — С. 34–35.
6. Кириченко Т. С. Роль і місце жінки в країнах Ісламського права / Т. С. Кириченко // Право і безпека. — 2010. — С. 263–266.

7. Левицька Г. Особливості конституційного статусу особи в Арабських державах / Г. Левицька [Електронний ресурс]. — 2013. — Режим доступу: http://adhdportal.com/book_2041_chapterOSOBLIVOSHAV.html
8. Петросян А. Хіджаб свободи, або Жінка в Ісламі / А. Петросян [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. — № 40. — 2010. — Режим доступу: https://dt.ua/SOCIETY/hidzhab_svobodi_abo_zhinka_v_islami.html
9. Шайдулина Л. И. Арабская женщина и современность / Луиза Исмагиловна Шайдулина. — М. : Наука, 1978. — 200 с.
10. Шамсутдінова-Лебедюк Т. По справедливості жінки мають те ж саме... / Т. Шамсутдінова-Лебедюк // Людина і світ. — 2014. — № 9. — С. 53–57.

